

СКАРБ ІЗ НИЖНЬОЇ СИРОВАТКИ – ПЕРШИЙ КОМПЛЕКС МАРТИНІВСЬКОГО КОЛА

Лариса БІЛИНСЬКА ¹, Ярослав ВОЛОДАРЕЦЬ-УРБАНОВИЧ ²

¹ ДП Науково-дослідний центр «Охоронна археологічна служба України»

Інституту археології НАН України,
вул. Володимира Івасюка, 12, 04210, Київ, Україна,
e-mail: larysa.bilynska@gmail.com, oasu_suty@ukr.net

² Інститут археології НАН України,
вул. Володимира Івасюка, 12, 04210, Київ, Україна,
e-mail: volodarets_urbanovych@iananu.org.ua, volodargrad@ukr.net

Розглянуто перший скарб мартинівського кола, виявлений у середині XIX ст. поблизу слободи Нижня Сироватка Сумського повіту Харківської губернії, який охоплював 3 пальчасті фібули дніпровського кола, фрагменти 3 браслетів, 2 трапецієподібні підвіски, 10 ворворок, просту гладеньку пронизку-рурочку та кістяну підвіску. Стверджено, що, на жаль, доля більшості прикрас невідома – лише дві фібули потрапили до музеїв Західної Європи.

Акцентовано, що цей скарб став першим серед комплексів, що згодом одержали назву «Мартинівські», чи першої хронологічної групи за О. Щегловою. Встановлено, що ці комплекси характерні для старожитностей пеньківської та колочинської культур. З'ясовано, що прикраси цієї групи починають побутовувати у слов'ян із другої половини/кінця VI ст., а «заховання» скарбів припадає на середину–третю чверть VII ст.

Хоча точне місце знахідки невідоме, зауважено, що цей скарб перебуває серед ранньосередньовічних слов'янських пам'яток, зокрема колочинських матеріалів, а нижносироватський комплекс доповнює інформацію про етнокультурну ситуацію в басейні Псла. Зазначено, що за останній час до музейних установ Сумщини передано низку подібних ранньосередньовічних скарбів, що й обумовило наше «звернення» до першого комплексу цієї групи, виявленого 160 років тому.

Ключові слова: Нижня Сироватка, скарби кола Мартинівки, ранне середньовіччя, колочинська культура, прикраси.

Вступні зауваження. Унікальним явищем VII ст. у Середньому Подніпров'ї та Дніпровському Лівобережжі стала поява скарбів кола Мартинівки чи першої хронологічної групи за О. Щегловою [Щеглова, 1990]. Ці комплекси привертають увагу дослідників уже понад 100 років [Родинкова, 2011]. На сьогодні відомо близько чотирьох десятків подібних комплексів. Найбільша їхня концентрація фіксується між басейнами Сейму й Ворскли (рис. 1). Значну кількість (10 шт.) таких скарбів (рис. 2) виявлено на теренах сучасної Сумської обл. [Білинська, Володарець-Урбанович, 2020; 2022].

У цьому дослідженні йтиметься про перший скарб цієї групи – Нижньосироватський. Він виявлений 22 квітня 1863 р. «за річкою Сироваткою, напроти слободи під час оранки». На топографічній карті середини XIX ст. Російської імперії за цими прив'язками стає зрозуміло, що місце знахідки розташоване на північ від слободи, між річками Сироватка та Псел (рис. 3). Ця місцина досить заболочена, має багато стариць і рукавів, паралельних до русла.

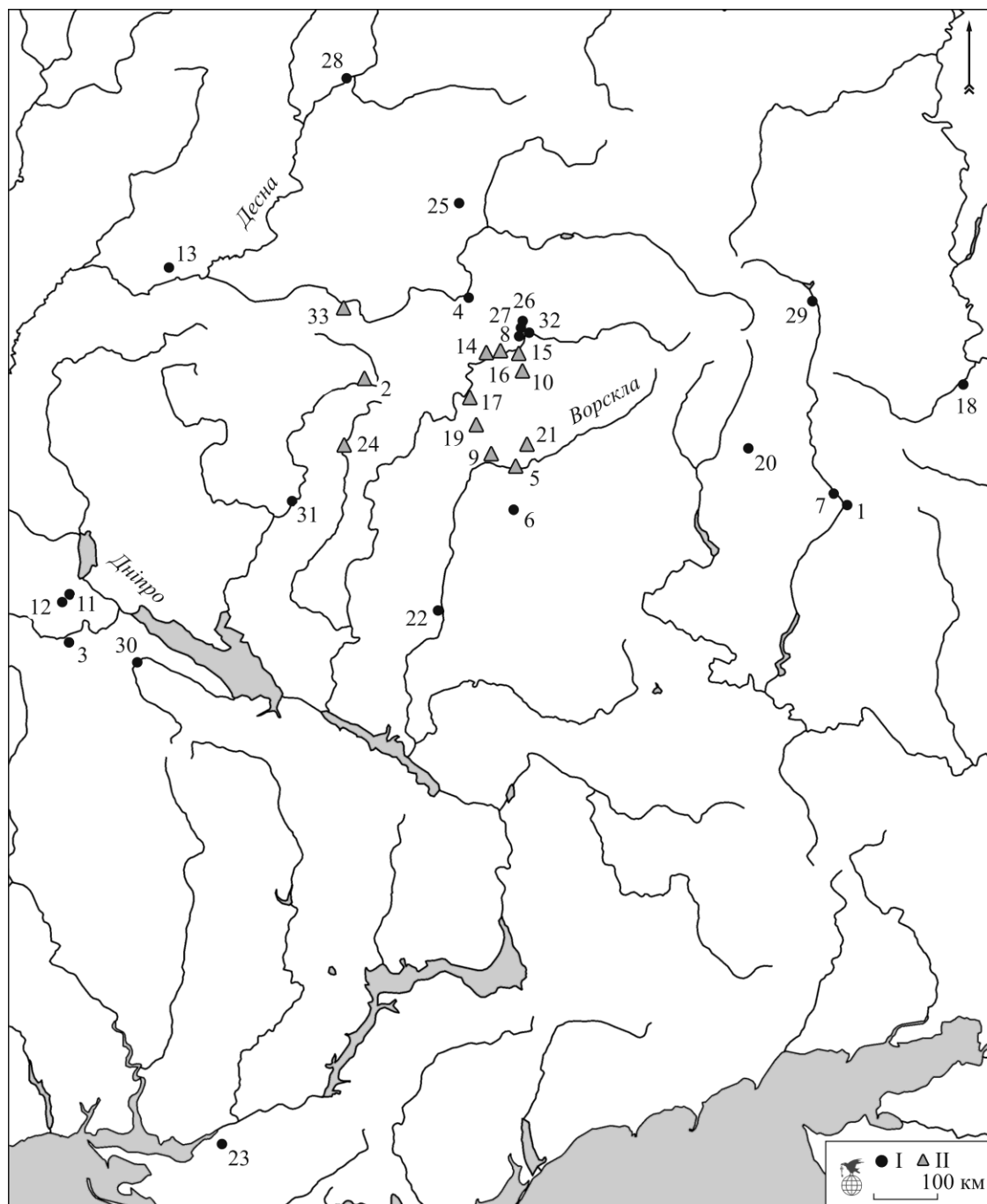

Рис. 1. Карта поширення слов'янських скарбів VII ст. Умовні позначення: I – скарби кола Мартинівки; II – скарби кола Мартинівки, виявлені на території Сумської обл. Пам'ятки: 1 – Валуйки; 2 – Великі Будки, ур. Хутір; 3 – Вільховчик; 4 – Гапонове; 5 – Добрянське-Сидорова Яруга; 6 – Козіївка/Нова Одеса; 7 – Колосково; 8 – Курилівка; 9 – Кам'янка; 10 – Мала Рибиця; 11 – Малий Ржавець; 12 – Мартинівка; 13 – Мена; 14 – Микільське; 15 – Миропілля; 16 – Могриця; 17 – Нижня Сироватка; 18 – Острогожськ; 19 – Пархомівка I та II; 20 – Перше Цепляєво; 21 – Пожня; 22 – Полтава 2014 р.; 23 – Праві Солонці; 24 – Русанівка; 25 – Смородино; 26 – Суджа 1947 р.; 27 – Суджа-Замостьє; 28 – Трубчевськ; 29 – Угли; 30 – Хацьки; 31 – Хитці; 32 – Черкаська Конопелька; 33 – Шевченкове

Fig. 1. Map of distribution of hoards of Martynivka circle of 7th century

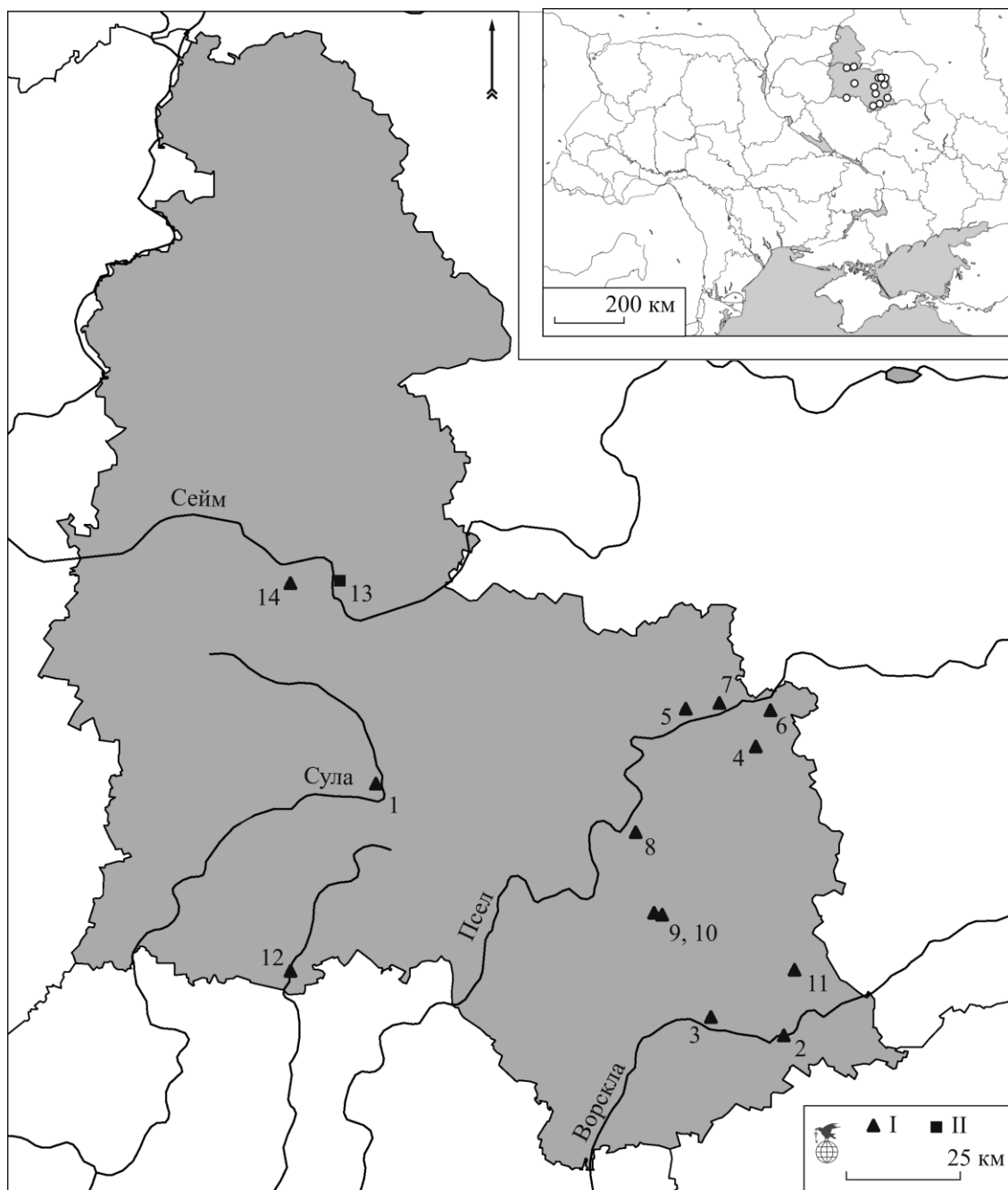

Рис. 2. Карта поширення слов'янських скарбів VII–VIII ст. на теренах Сумщини. Умовні позначення: I – скарби кола Мартинівки; II – скарби кола Пастирсько-Харівки. Пам'ятки: 1 – Великі Будки; 2 – Добрянське – Сидорова Яруга; 3 – Кам'янка; 4 – Мала Рибиця; 5 – Микільське; 6 – Миропілля; 7 – Могриця; 8 – Нижня Сироватка; 9 – Пархомівка I (2013); 10 – Пархомівка II (2016); 11 – Пожня; 12 – Русанівка; 13 – Харівка; 14 – Шевченкове

Fig. 2. Map of distribution of Slavic hoards of 7th–8th centuries from Sumy region

Комплекс надійшов до Археологічної комісії і мав бути придбаний для Ермітажу. Однак до музею він не потрапив [Корзухина, 1996, с. 403, № 84]. За інформацією І. Вернера, одна з фібул була у власності Д. Макферсона в м. Лондон [Werner, 1950, s. 161, № 24, Taf. 39, 24]. Х. Кюн публікує її відливку, що зберігалася в музеї м. Майнц (Römisch-Germanische

Zentralmuseum), але не знає місця зберігання оригінальної застібки [Kühn, 1940, Taf. 63, 4, 7]. Ще одна фібула з цього скарбу також відома в іноземній літературі [Werner, 1950, s. 160, № 7, Taf. 37, 7].

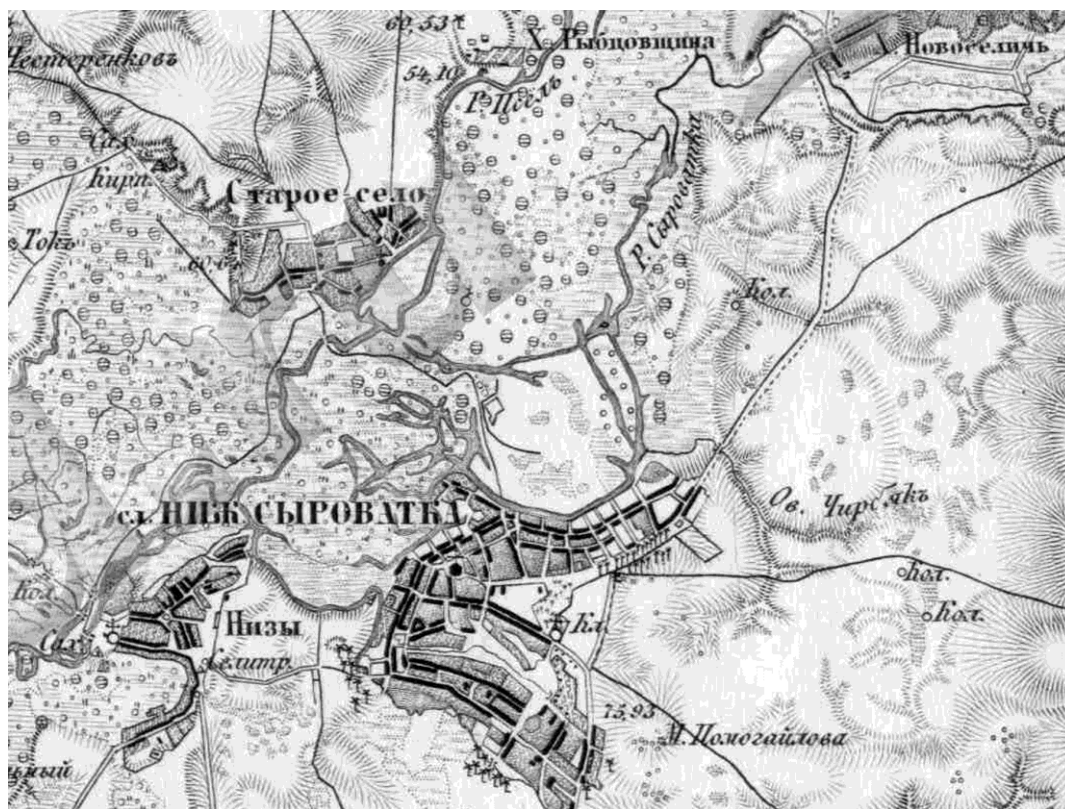

Рис. 3. Район місця знахідки скарбу на топографічній карті середини XIX ст.

Fig. 3. The area of the place where the hoard from Nyzhnia Syrovatka was found on the topographic map of the middle of the 19th century

Аналіз знахідок зі скарбу. У складі комплексу виявлено 3 пальчасті фібули дніпровського кола, фрагменти від 3-х браслетів, 2 трапецієподібні підвіски, 10 ворворок, просту гладеньку рурочку-пронизку та кістяну підвіску (?). Всього – 20 предметів (рис. 4). Ілюстрації більшості речей, які зробив О. Федоровський [Федоровський, б. р.], опубліковані в каталозі Г. Корзухіної [Корзухина, 1996, табл. 61]. Дві фібули (№ 1 та № 2) зображені в різних роботах [Chantre, 1887; Калитинській, 1928, табл. XXXVII, 59, 60]. Незважаючи на те, що всі речі з цього комплексу давно відомі, його ніколи ґрунтовно не досліджували.

1. Фібула пальчаста, бронзова, лита (рис. 4, 1). Складається із двох щитків (голівка і ніжка), з'єднаних дужкою. Головна пластина має форму півкола з п'ятьма відростками-«пальцями», по периметру прикрашеного бордюром. Всередині оздоблена сімома подвійними концентричними колами, розташованими у два ряди. П'ять пальчастих виступів мають вигляд «грибків», у яких шляпка від ніжки відділена двома врізними лініями. Ніжка фібули має форму шестикутника із зооморфним виступом на кінці. Шестикутна пластина на кутах прикрашена округлими виступами з подвійними концентричними колами та ще двома фігурними виступами з отворами («вушками») над ними в нижній частині. Всередині вона оздоблена по периметру високим бордюром та композицією з десяти подвійних концентричних кіл різних розмірів, із яких вісім розташовані попарно і два – одне над одним, та двох коротких врізних ліній внизу. На кінці ніжки – зооморфний виступ у вигляді голівки з очима краплеподібної форми із крапкою в центрі та ніздрями – подвійними концентричними колами. Щитки

з'єднані короткою дужкою в перетині у вигляді трапецієподібної арки. Вона прикрашена двома врізними лініями біля голівки, поздовжнім рядом із концентричних кіл (близько 10) по центру та паралельними врізними лініями (по 5 із кожного боку) на скосах.

Фібула належить до типу III.C. за І. Гавритухіним [Гавритухин, 1996а, с. 38]. Цей тип представлений однією знахідкою. Певну схожість можна вбачати із застібками, що належать до типу III.B/C: Суджанський [Корзухина, 1996, табл. 62, 1, 2], Трубчевський [Приходнюк, Падин, Тихонов, 1996, рис. 2, 1; 3, 1; 5; 6] та Острогжський [Березуцкий, Золотарев, Куцев, 2017, с. 132, рис. 1, 2] скарби, Гатер, поховання 238, Папа [Гавритухин, 1996а, рис. 49, 5, 9; Корзухина 1996, табл. 114, 6], Лучисте, склеп 46а, поховання 4 [Айбабин, Хайрединова, 2014, табл. 34]. Останній комплекс датовано межами кінця VI – першої чверті VII ст. [Айбабин, Хайрединова, 2014, рис. 2]. Також певні аналогії можна вбачати в застібках з Адамклісі та Белтені [Рябцева, 2005, рис. 2, 1, 4; Курта, 2011, с. 179, рис. 5, 1; 6, 7].

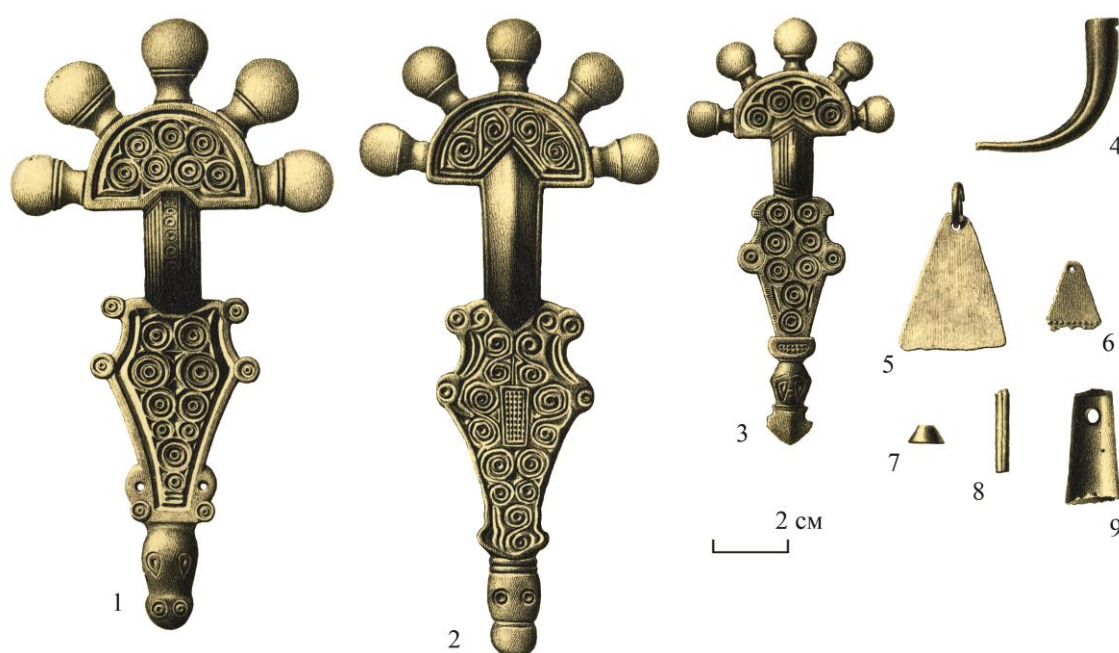

Рис. 4. Скарб із Нижньої Сироватки (за Корзухина, 1996, табл. 61). 1–3 – пальчасті фібули дніпровського кола; 4 – фрагмент браслета; 5–6 – трапецієподібні підвіски; 7 – ворворка; 8 – пронизка; 9 – кістяна підвіска

Fig. 4. Hoard from Nyzhnia Syrovatka (by Корзухина, 1996, табл. 61). 1–3 – radiate-headed fibulae of the Dnieper type; 4 – fragment of bracelet; 5–6 – trapezoidal pendants; 7 – small conical through hole bell; 8 – bronze tubular beads; 9 – bone pendant

2. Фібула пальчата, бронзова, лита (рис. 4, 2). Складається із двох щитків, з'єднаних дужкою. Головна пластина з п'ятьма відростками-«пальцями» має форму півкола, по периметру прикрашеного подвійним бордюром. Усередині оздоблена двома s-подібними завитками. П'ять пальчастих виступів мають вигляд «грибків», шляпки яких відділені від ніжок врізною лінією. Ніжка фібули має форму шестикутника із зооморфним виступом на кінці. Шестикутна пластина на кутах прикрашена округлими виступами з концентричними колами у верхній і центральній частині, а в нижній – без оздоб. Усередині оздоблена високим бордюром по периметру, доповненим коротким бордюром із завитком між округлими виступами в центральній і верхній частинах, та композицією зі семи s-подібних завитків різних розмірів навколо прямокутного поля з решіткою, розташованого в центрі. На кінці ніжки –

відділений бордюром із трьох врізних ліній зооморфний виступ у вигляді голівки з очима – подвійними концентричними колами та носовою частиною, виділеною двома врізними лініями. Щитки з'єднані досить довгою гладенькою дужкою в перетині у вигляді трикутноподібної арки, прикрашеною невисоким поздовжнім бордюром по краю.

Застібка належить до типу I.A/B за I. Гавритухіним [Гавритухин, 1996а, с. 37]. Аналогії походять із Мартинівського [Приходнюк и др., 1991, с. 82, рис. 4, 6; Корзухина, 1996, с. 361, табл. 8, 3], Смородівського [Корзухина, 1996, с. 402, табл. 60, 1], Острогжського [Березуцкий, Золотарев, Куцев, 2017, с. 134, рис. 1, 3] та Суджа-Замостянського [Родинкова, Сапрыкина, Сычева, 2018, рис. 2, 3] скарбів, Дударів [Корзухина, 1996, с. 354, табл. 85, 4], Журженців [Корзухина, 1996, с. 354, табл. 85, 1], Сахнівки [Корзухина, 1996, с. 369, табл. 85, 5], Петрушків [Корзухина, 1996, с. 369, табл. 85, 2], Нікодимового городища [Седзін, 1994, с. 129, рис. 1, 6; Гавритухин, Седин, 2014, с. 125, рис. 2, 6] та Подботьевського могильника, поховання 220 [Корзухина, 1996, с. 418, табл. 107, 1; Ахмедов, 2016, с. 80–82, рис. 8, 4; Ахмедов, Гаврилов, 2017, рис. 5, 3].

3. Фібула пальчаста, бронзова, лита (рис. 4, 3). Складається із двох щитків, з'єднаних дужкою. Головна пластина має форму півкола з п'ятьма відростками-«пальцями», по дузі прикрашеного бордюром. Всередині оздоблена чотирма подвійними концентричними колами, розташованими в ряд. П'ять пальчастих виступів мають вигляд «грибків», у яких шляпка від ніжки відділена врізною лінією. Ніжка фібули має форму шестикутника із зооморфним виступом на кінці. Шестикутна пластина на чотирьох кутах прикрашена виступами: дзьобоподібними у верхній частині й округлими з подвійними концентричними колами в центральній. Усередині оздоблена по периметру низьким пласким бордюром із насічками та композицією з восьми подвійних концентричних кіл, з яких шість розташовані попарно і два – одне над одним. Від зооморфного виступу на кінці ніжки щиток відділений двома короткими врізними лініями і пластинкою у вигляді малого перекинутого півкола, прикрашеного широким бордюром по периметру та двома рядами з шести випуклих крапок. Зооморфний виступ – голівка шестикутної форми з очима у вигляді одnobічних краплеподібної форми спіралей у півтора оберти, з'єднаних двома короткими поперечними врізними лініями по середині. Носова частина відділена двома врізними лініями й оформлена у вигляді підтрикутного геральдичного щита з ребром по центру. Щитки фібули з'єднані короткою дужкою в перетині у вигляді трикутноподібної арки, прикрашеної поздовжніми врізними лініями – одна по центру і по три паралельних на скосах.

Належить до типу II.B/C, варіанта 1 за I. Гавритухіним [Гавритухин, 1996а, с. 37]. Найближча аналогія походить із Хмельної [Корзухина, 1996, с. 357, табл. 86, 4]. Також певні можна вбачати в застібках із Паннонхалми (м. Будапешт), поховання 2, Варпалоти, поховання 212, Тум'яни на території Угорщини [Курта, 2011, рис. 6, 5; 12, 51; 15, 60; 17, 8], Суук-Су, поховання 86 [Корзухина, 1996, табл. 112, 1], Суджа-Замостянського скарбу [Родинкова, Сапрыкина, Сычева, 2018, рис. 2, 2] та Василівки, ур. Балка Стрелиця, пункт 3 [Щербань, 2000, с. 82].

4–6. Браслети з розширеними кінцями, округлі в перетині – три фрагменти (рис. 4, 4). Проілюстровано лише один уламок, що, можливо, має оздобу (орнамент) чи пошкодження на кінці. Збереглася приблизно половина виробу.

Знахідки належать до типу 2, підтипу неорнаментованих за В. Родінковою [Родинкова, 2003, с. 67–68] чи до типу А (з розширеними круглими кінцями) за А. Обломським [Обломский, 2016, с. 52]. Аналогії походять із Малоржавецького – 2 екз. [Корзухина, 1996, табл. 4, 1, 2], Мартинівського [Корзухина, 1996, табл. 15, 1] скарбів, колекції Н. Вейсеноффа з Вітебської обл. – 3 екз. [Поболь, 1979, с. 93–94, рис. 70, 3–5], Степанців [Корзухина, 1996, с. 367], Балаклеї [Корзухина, 1996, табл. 23, 3], Градизька [Левченко, 2001, с. 26, рис. 1, 14], Княжої Гори [Корзухина, 1996, табл. 90, 2; Приходнюк, 2005, рис. 59, 1], Блізнаків [Шмидт, 2003, табл. 21, 13; 21, 1–3, 5, 7], Атакового [Шмидт, 1963, рис. 12, 1, 4; 2003, табл. 22, 11–14, 18], Нікодимового

[Родинкова, Седин, 2004, с. 242, рис. 4, 4–6] та Пастирського городищ [Корзухина, 1996, табл. 39, 2]; могильників колочинської культури: Нижній Бихів, поховання 6 [Поболь, 1974, с. 169–170, рис. 7, 7], Леб'яже, поховання 42 і 56 [Липкинг, 1974, с. 148, 149], Княжий, поховання 11 (?) [Липкинг, 1974, с. 141, рис. 2, 12; Тихомиров, 1990, рис. 5] та Бездрик, курган 2, поховання 1 [Обломский, Приймак, Терпиловский, 2011, рис. 6, 5].

7–8. Дві трапецієподібні підвіски: велика гладенька, з кільцем, вставленим в отвір у верхній частині, та маленька з отвором у верхній частині й пуансоновим орнаментом із двох рядів крапок уздовж нижнього краю (рис. 4, 5, 6).

Першу зі знахідок можна зарахувати до типу простих, неорнаментованих. Подібні вироби виявлені в Хацьківському [Корзухина, 1996, табл. 22, 15–19, 23–25], Козіївсько-Новоодеському [Корзухина, 1996, табл. 45, 11–13; 53, 13, 14; 56, 2, 3], Трубчевському [Приходнюк, Падин, Тихонов, 1996, рис. 7, 10; 8, 17], Курилівському [Родинкова, 2010, с. 82–83, 86, рис. 4, 17, 18], Полтавському 2014 р. [Супруненко, Володарець-Урбанович, Пуголовок, 2016, рис. 1, 15] і Черкасько-Конопельківському [Родинкова, Сапрыкина, 2015, рис. 2, 8] скарбах, на ланцюжку, що походить зі східних повітів Полтавської губернії [Корзухина, 1996, табл. 78, 3], на поселеннях Деревка [Телегин, 1962, с. 17, рис. 4, 4], Тягинська Забора [Приходнюк, 1998, рис. 75, 13], Волоське [Приходнюк, 1998, рис. 75, 12], Мала Перещепина [Левченко, 1999, с. 167, рис. 4, 5], Шосейне [Обломский, Смирнов, Сорокин, 1987, рис. 10, 12], Вороб'ївка 2, яма 20 [Сымонович 1974, с. 82, рис. 4, 29; Горюнов, 1981, с. 104, рис. 14, 11], городищі Зимне [Ауліх, 1972, табл. XII, 21], на могильниках – острови Сурський [Корзухина, 1996, табл. 115, 4a], Кизлевий [Бодянский, 1960, рис. 4, 5], Леб'яже [Липкинг, 1974, с. 146; Горюнов, 1981, с. 104, рис. 14, 12] та Картамишево 2, поховання 11 [Горюнова, 2004, рис. 6, 7], місцезнаходженнях поблизу сіл Лихачівка [Зарецкий, 1888; Корзухина, 1978, с. 69] та Лебехівка [Корзухина, 1996, табл. 94, 26–28].

Друга підвіска належить до кола виробів із рядом пуансонових крапок по нижньому краю. Основний ареал цих прикрас – Центральна та Північна Європа [Гавритухин, 1997, рис. 2; Profantová, 2013, obr. 12; Елинова, 2018, рис. 1; Казанский, 2020, с. 264–266]. На теренах України подібні знахідки представлені, крім Нижньої Сироватки, на городищі Зимне [Ауліх, 1972, с. 62, 66] та могильнику Лучисте, склеп 55, «у шарі, що натік» [Айбабин, Хайрединова, 2014, табл. 86, 3]. Кераміка з городища Зимно має як «архаїчні», так і «пізні» риси [Гавритухин, 2005, с. 454], хоча більшість прикрас із пам'ятки можна датувати в межах VII ст. [Гавритухин, 1996b, с. 137]. Комплекс із Лучистого датовано першою половиною V ст. [Айбабин, Хайрединова, 2014, рис. 13]. На території Молдови відома подібна знахідка на поселенні Селіште [Рафалович, 1972, с. 206].

9–18. Ворворки зрізано-конічної форми – 10 екз. (рис. 4, 7).

Маємо зображення лише однієї. Її параметри вказують, що вона належить до кола ворворок малих розмірів за І. Ахмедовим та А. Обломським [Ахмедов, Обломский, 1996, с. 16]. Аналогії походять із Гапонівського – 153 екз. [Ахмедов, Обломский, 1996, с. 16], Хитцівського [Володарець-Урбанович, Сидоренко, 2022], Полтавського 2014 р. – 4 екз. [Супруненко, Володарець-Урбанович, Пуголовок, 2016, с. 108–110] скарбів і поселення Волоське, ур. Сурська Забора¹ – 2 екз.

До якого типу належать інші 10 виробів, наразі невідомо через відсутність їхнього зображень. За типологією О. Щеглової всі матриці й маточники на формочках для виготовлення ворворок належать до групи XIII, різновиду 8 [Щеглова, 2009, с. 53]. Для Дніпровського Лівобережжя відомі лише дві формочки для виготовлення таких виробів із поселення Циркуни 13 [Володарець-Урбанович, Буйнов, 2017, с. 67–69, рис. 1, 1, 9; 2, 3; 3, 1].

19. Рурочка-пронизка проста гладенька (рис. 4, 8).

¹ Неопубліковано. Матеріали Наукових фондів ІА НАН України.

Знахідка належать до типу 1 за Я. Володарець-Урбановичем [Володарець-Урбанович, 2014, с. 42], найпоширенішого з-поміж цієї категорії виробів раннього середньовіччя. Найповніший каталог подібних знахідок було укладено у статті В. Ганощенко та Я. Володарця-Урбановича [Ганощенко, Володарець-Урбанович, 2019] і доповнений в окремих статтях [Володарець-Урбанович, Сидоренко, 2021, с. 373, рис. 9, 2; 10, 2; 2022; Білинська та ін., 2022, с. 265, рис. 7].

20. Трубочка кістяна, що звужується до одного з кінців, у якому зроблено наскрізний отвір для підвішування (рис. 4, 9).

На жаль, типологія кістяних прикрас для слов'ян третьої чверті I тис. н. е. не розроблена. Проте різного роду підвіски з кісток відомі, наприклад: Хавлюк, 1974, рис. 4, 15–17; 5, 7; 11, 21; Приходнюк, 1975, рис. 18, 6.

За складом, скарб досить «стандартний» [Гавритухин, Щеглова, 1996], належить до комплексів кола Мартинівки чи першої хронологічної групи за О. Щегловою [Щеглова, 1990; 1999]. Прикраси з їхнього складу датовано другою половиною VI – кінцем VII ст. [Гавритухин, Обломский, 1996, с. 146], а «заховання» припадає на період середини–третьої чверті VII ст. [Родинкова, 2012, с. 153, 157–158; Казанский, 2014, с. 53–55; Обломский, Родинкова, 2014].

Територіальна складова. Скарб із Нижньої Сироватки виявлений за випадкових обставин і задовго до виокремлення ранньосередньовічних слов'янських старожитностей. На жаль, точне місце знахідки невідоме, то ж чи були там культурні нашарування, чи ні, – теж невідомо.

Власне, ранньосередньовічні слов'янські культури Дніпровського Лівобережжя (пеньківська і колочинська) були виявлені на початку другої половини XX ст. [Приходнюк, 1990]. За понад пів століття досліджень цих старожитностей у мікрорегіоні знаходження Нижньосироватського скарбу виявлено низку пам'яток раннього середньовіччя.

Так, 1966 р. В. Іллінська разом із А. Тереножкіним здійснила обстеження в басейнах Псла та Сули. Внаслідок цих досліджень між смт Низи та с. Нижня Сироватка виявлено поселення біля краю тераси лівого берега Псла. На правому березі, нижче за течією, на північній околиці с. Мала Ворожба та біля південної околиці хут. Писківка, на надзаплавній терасі виявлено ще два поселення [Тереножкин, Ильинская, 1966; Ильинская, 1967, с. 58; 1968, с. 199–200]. В. Іллінська датувала ці пункти серединою I тис. н. е., Є. Горюнов – у межах V–VII ст. [Горюнов, 1981, с. 108]. У Наукових фондах Інституту археології зберігаються матеріали лише двох останніх пам'яток [Павленко, 2008, с. 324–325, кол. 594]. Однак керамічний матеріал із цих пунктів дуже невиразний і не підлягає точному культурно-хронологічному визначенню.

Ще низку пунктів із матеріалами третьої чверті I тис. н. е. виявлено на протилежному березі Псла – Жовтневе [Милованова, Сухобоков, 1988, с. 106], Бровкове 7, Дзержинське 8 і 9, Прудок 8 [Обломский, Терпиловский, Приймак, 1991, с. 7–9].

А на північний схід від с. Нижня Сироватка, в околицях с. Бездрик, 1998 р. В. Приймак та Є. Осадчий виявили колочинський курганний могильник. Пам'ятка розташована на правому корінному березі р. Бездрик (права притока р. Сироватка, басейн р. Псел) у 1,5 км на північ від села. У 1998 р. і 2000 р. здійснені розкопки 4-х із 13 насипів [Обломский, Приймак, Терпиловский, 1999; 2011]. Поряд розташоване поселення з матеріалами другої чи третьої чверті I тис. н. е. Однак це єдиний пункт у цьому регіоні з точним визначенням етнокультурного контексту.

Нагальним залишається проведення археологічних розвідок у цьому мікрорегіоні. Однак наразі їхнє здійснення неможливе, адже з кінця лютого 2022 р. територія стала ареною бойових дій після повномасштабного вторгнення військ Росії і потенційно залишається замінованою чи забрудненою вибухонебезпечними предметами. Детальному розгляду ранньосередньовічних пам'яток Сумщини будуть присвячені наступні роботи авторів.

Висновки. Отже, у роботі розглянуто перший скарб Мартинівської групи, виявлений 22 квітня 1863 р. біля с. Нижня Сироватка, що охоплював 3 пальчастих фібули

дніпровського кола, фрагменти від 3-х браслетів, 2 трапецієподібні підвіски, 10 ворворок, просту гладеньку рурочку-пронизку та кістяну підвіску (?). Всього – 20 предметів. Більшість речей на сьогодні втрачені.

За складом, скарб досить «стандартний», належить до комплексів кола Мартинівки чи першої хронологічної групи за О. Щегловою. Прикраси цієї групи починають побутовати у слов'ян із другої половини/кінця VI ст., а «заховання» цих скарбів припадає на середину–третю чверть VII ст.

Точне місце знахідки невідоме. У цьому мікрореєоні наразі відомі три пам'ятки з нашаруваннями «ранньослов'янського часу» (Низи, Ворожба та Пісківка), що потребують уточнення щодо культурно-хронологічної належності. Ще низка пунктів – Бровкове, Держинське, Жовтневе і Прудок – датовані в межах третьої чверті I тис. н. е. Лише одна пам'ятка – Бездрик – належить до старожитностей колочинської культури. Нагальним залишається проведення археологічних розвідок у районі. Ці дані доповнюють інформацію про етнокультурну ситуацію в регіоні у V–VII ст. у контексті поширення скарбів мартинівського кола.

ЛІТЕРАТУРА

Айбабин, А. И., Хайрединова, Э. А. (2008). *Могильник у села Лучистое. Раскопки 1977, 1982–1984 годов*. 1. Симферополь, Керчь: АДФ-Україна.

Айбабин, А. И., Хайрединова, Э. А. (2014). *Могильник у села Лучистое. Раскопки 1984, 1986, 1991, 1993–1995 годов*. 2. Киев: ТОВ «Майстер Книг».

Ауліх, В. В. (1972). *Зимнівське городище – слов'янська пам'ятка VI–VII ст. н. е. в Західній Волині*. Київ: Наукова думка.

Ахмедов, И. Р. (2016). Византийские и славянские находки в рязано-окских древностях. В Никитин, А. О. (ред.). *Древности Поочья. Сборник научных работ к 60-летию В. В. Судакова*. Рязань: РИКО, 64–87.

Ахмедов, И. Р., Гаврилов, А. П. (2017). «Славянские» фибулы в древностях рязанских финнов: старые и новые находки. В Платонова, Н. И. (ред.). *Élite ou Égalité... Северная Русь и культурные трансформации в Европе VII–XII вв.* Санкт-Петербург: Издательский дом «Бранко», 71–89.

Ахмедов, И. Р., Обломский, А. М. (1996). Конская сбруя. В Гавритухин, И. О., Обломский, А. М. *Гапоновский клад и его культурно-исторический контекст*. Раннеславянский мир, 3. Москва: ИА РАН, 16.

Березуцкий, В. Д., Золотарев, П. М., Куцев, Е. А. (2017). Острогжский клад (последняя треть – конец VII в. н. э.). *Российская археология*, 1, 131–140.

Білинська, Л., Володарець-Урбанович, Я. (2020). Ранньосередньовічні скарби Сумщини: нові надходження та програма дослідження. В Терентьев, В. С. (ред.). *Краєзнавчий збірник: статті й повідомлення*. Суми: Університетська книга, 8–17.

Білинська, Л. І., Володарець-Урбанович, Я. В. (2022). Ранньосередньовічні скарби Сумщини: нові надходження та перспективи дослідження. *Археологія і давня історія України*, 2(42), 121–133.

Білинська, Л. І., Володарець-Урбанович, Я. В., Панікарський, А. В., Горбаненко, С. А. (2022). Пархомівський другий скарб раннього середньовіччя: попередні результати дослідження. *Археологія і давня історія України*, 3(44), 263–281.

Бодянский, А. В. (1960). Археологические находки в Днепровском Надпорожье. *Советская археология*, 1, 274–277.

Володарець-Урбанович, Я. В. (2014). Пронизки епохи раннього середньовіччя зі слов'янських пам'яток півдня східної Європи. *Археологія і Давня історія України*, 2(13), 35–49.

Володарець-Урбанович, Я. В., Буйнов, Ю. В. (2017). Литейные формочки с поселения Циркуны 13. *Stratum plus*, 5, 57–86.

Володарець-Урбанович, Я. В., Сидоренко, О. В. (2021). Слов'янські прикраси раннього середньовіччя із полтавського Посулля: нові знахідки. *Археологія і давня історія України*, 1(38), 362–382.

Володарець-Урбанович, Я. В., Сидоренко, О. В. (2022). Бронзові та свинцево-олов'яністі прикраси із Хитцівського скарбу ранньосередньовічного часу. *In Sclavenia terra*, 4, у друці.

Гавритухин, И. О. (1996a). Фибулы. В *Гавритухин, И. О., Обломский, А. М. Гапоновский клад и его культурно-исторический контекст*. Раннеславянский мир, 3. Москва: ИА РАН, 36–40.

Гавритухин, И. О. (1996b). Датировка начальных фаз культуры Луки Райковецкой. В *Гавритухин, И. О., Обломский, А. М. Гапоновский клад и его культурно-исторический контекст*. Раннеславянский мир, 3. Москва: ИА РАН, 136–139.

Гавритухин, И. О. (1997). Маленькие трапецевидные подвески с полоской из прессованных точек по нижнему краю. *Гістарычна-археалагічны зборнік*, 12, 43–58.

Гавритухин, И. О. (2005). Комплексы пражской культуры с датирующими вещами. In *Kaczanowski, P., Parczewski, M. (eds.). Archeologia o początkach Słowian*. Kraków, 401–461.

Гавритухин, И. О., Обломский, А. М. (1996). Днепровское Левобережье на заре средневековья: динамика историко-культурных процессов и клады. В *Гавритухин, И. О., Обломский, А. М. Гапоновский клад и его культурно-исторический контекст*. Раннеславянский мир, 3. Москва: ИА РАН, 140–148.

Гавритухин, И. О., Седин, А. А. (2014). Фибулы с городища Никодимово. *Краткие сообщения Института археологии*, 236, 118–128.

Гавритухин, И. О., Щеглова, О. А. (1996). Группы днепровских раннесредневековых кладов. В *Гавритухин, И. О., Обломский, А. М. Гапоновский клад и его культурно-исторический контекст*. Раннеславянский мир, 3. Москва: ИА РАН, 53–57.

Ганощенко, В. В., Володарець-Урбанович, Я. В. (2019). Скарб кола Мартинівки з Правих Солонців Херсонської обл. *Археологія і давня історія України*, 3(32), 126–150.

Горюнов, Е. А. (1981). *Ранние этапы истории славян Днепровского Левобережья*. Ленинград: Наука.

Горюнова, В. М. (2004). Могильник VI–VII вв. у с. Картамышево Обоянского района Курской области. В *Горюнова, В. М., Щеглова, О. А. (ред.). Культурные трансформации и взаимовлияния в Днепровском регионе на исходе римского времени и в раннем Средневековье*. Санкт-Петербург: Петербургское востоковедение, 18–42.

Елинкова, Д. (2018). К изучению женских украшений из могильника с трупосождениями Пржитлуки культуры с керамикой пражского типа. В *Синика, В. С., Рабинович, Р. А. (ред.). Древности. Исследования. Проблемы. Сборник статей в честь 70-летия Н. П. Тельнова*. Кишинев; Тирасполь, 389–407.

Зарецкий, И. А. (1888). Заметка о древностях Харьковской губернии Богодуховского уезда слободы Лихачевки. *Харьковский сборник за 1888 год*, 2, 229–246.

Ильинская, В. А. (1967). Разведка в Днепровском Левобережье. *Археологические исследования на Украине в 1965–1966 гг.*, I, 196–200.

Ильинская, В. А. (1968). Новые данные о памятниках середины I тысячелетия н. э. в Днепровской Левобережной Лесостепи. В *Крупнов, Е. И. (ред.). Славяне и Русь. К шестидесятилетию академика Бориса Александровича Рыбакова*. Москва: Наука, 55–61.

Казанский, М. М. (2014). Археологическая ситуация в Среднем Поднепровье в VII в. В *Обломский, А. М. (ред.). Проблемы взаимодействия населения Восточной Европы в эпоху Великого переселения народов*. Раннеславянский мир, 15. Москва, 138–177.

Казанский, М. М. (2020). О расселении славян в лесной зоне Восточной Европы: предметы раннесредневекового убора дунайского происхождения (VI–IX вв.). *Археологические вести*, 28, 258–271.

Калитинский, А. (1928). Къ вопросу о нѣкоторыхъ формахъ двупластинчатыхъ фибулъ изъ Россіи. *Сборникъ статей по археологіи и византиновѣдѣнію, издаваемый семинаріемъ имени Н. П. Кондатова*. Прага, 277–308.

Корзухина, Г. Ф. (1978). *Предметы убора с выемчатыми эмальями V – первой половины VI в. н. э. в Среднем Поднепровье*. Свод археологических источников, Е1-43. Москва: Наука.

Корзухина, Г. Ф. (1996). Клады и случайные находки вещей круга «древностей антов» в Среднем Поднепровье. Каталог памятников. *Материалы по археологии, истории и этнографии Таврии*, V, 352–435, 586–705.

Курта, Ф. (2011). Женщина из Дэнчень или к вопросу о фибулах тип II C по Вернеру (A woman from Dancing, or bow fibulae of Werner's class II C). *Tyragetia. Archeologie Istorie Antică, V(XXI), 1*, 153–192.

Левченко, Д. И. (1999). Некоторые находки VI–VII вв. с территории Полтавщины. *Полтавський археологічний збірник за 1999 р.*, 163–169.

Левченко, Д. И. (2001). Знахідки VI–VII ст. з околиць Градизька в зібранні Полтавського краєзнавчого музею. *Археологічний літопис Лівобережної України, 1*, 26–28.

Липкинг, Ю. А. (1974). Могильники третьей четверти I тыс. н.э. в Курском Посемье. В Третьяков, П. Н. (ред.). *Раннесредневековые восточнославянские древности*. Ленинград: Наука, 136–152.

Милованова, Н. А., Сухобоков, О. В. (1988). Отчет о разведывательных работах в северных и северо-западных районах Сумской области в 1988 г. (в связи с подготовкой к написанию областного тома Свода памятников истории и культуры народов СССР: по УССР). В Сухобоков, О. В., Юренко, С. П., Белинская, Л. И., Милованова, Н. А. Отчет об археологических исследованиях 1988 г. Науковий архів Інституту археології Національної академії наук України. Київ.

Обломский, А. М. (2016). Колочинская культура. В Обломский, А. М., Исланова, И. В. (ред.). *Раннесредневековые древности лесной зоны Восточной Европы (V–VII вв.)*. Раннеславянский мир, 17. Москва: ИА РАН, 10–113.

Обломский, А. М., Приймак, В. В., Терпиловский, Р. В. (1999). Исследования раннеславянского кургана у с. Бездрик. *Археологічний літопис Лівобережної України, 2*, 36–37.

Обломский, А., Приймак, В., Терпиловский, Р. (2011). Исследования колочинской курганной группы Бездрик в 2000 г. *Гістарычна-археалагічны зборнік, 26*, 15–29.

Обломский, А. М., Родинкова, В. Е. (2014). Этнокультурный перелом в Поднепровье в VII в. н.э. Хронология событий. *Краткие сообщения Института археологии, 235*, 381–404.

Обломский, А. М., Смирнов, А. С., Сорокин, А. Н. (1987). Материалы I тысячелетия н.э. на поселении Шоссейное (Белгородская обл.). *Советская археология, 4*, 174–186.

Обломский, А. М., Терпиловский, Р. В., Приймак, В. В. (1991). Отчет о работах Лівобережної раннеславянской экспедиции в 1991 г. Науковий архів Інституту археології Національної академії наук України. Київ.

Павленко, Л. В. (2008). Колекції матеріалів археологічних розвідок. В Горбаненко, С. А., Сон, Н. О. (ред.). *Колекції Наукових фондів Інституту археології НАН України. Каталог*. Київ: Академперіодика, 287–340.

Поболь, Л. Д. (1974). Древности середины и третьей четверти I тыс. н.э. в Белорусском Поднепровье. В Третьяков, П. Н. (ред.). *Раннесредневековые восточнославянские древности*. Ленинград: Наука, 159–180.

Поболь, Л. Д. (1979). *Древности Белоруссии в музеях Польши*. Минск: Наука и техника.

Приходнюк, О. М. (1975). *Слов'яни на Поділлі (VI–VII ст. н. е.)*. Київ: Наукова думка.

Приходнюк, О. М. (1990). Историография. В Баран, В. Д. (ред.). *Славяне Юго-Восточной Европы в предгосударственный период*. Киев: Наукова думка, 202–208.

Приходнюк, О. М. (1998). *Пеньковская культура: культурно-хронологический аспект исследования*. Воронеж: Издательство Воронежского государственного университета.

Приходнюк, О. М. (2005). *Пастирське городище*. Київ; Чернівці: Зелена Буковина.

Приходнюк, О. М., Падин, В. А., Тихонов, Н. Г. (1996). Трубчевский клад антского времени. В Приходнюк, О. М. (ред.). *Материалы I тыс. н. э. по археологии и истории Украины и Венгрии*. Киев, 79–102.

Приходнюк, О. М., Шовкопляс, А. М., Ольговская, С. Я., Струина, Т. А. (1991). Мартыновский клад. *Материалы по археологии, истории и этнографии Таврики, II*, 72–92.

Рафалович, И. А. (1972). *Славяне VI–IX веков в Молдавии*. Кишинев.

Родинкова, В. Е. (2003). *Культурные связи населения Среднего Поднепровья в VII в. (по материалам женского убора)*. Диссертация к. и. н. Институт археологии РАН.

Родинкова, В. Е. (2010). Куриловский клад раннесредневекового времени. *Российская археология, 4*, 78–87.

Родинкова, В. Е. (2011). Женский костюм днепровских племен в эпоху великого переселения народов: современное состояние исследований. В Родинкова, В. Е. (ред.). *Новые исследования по археологии стран СНГ и Балтии. Материалы Школы молодых археологов. Кириллов, 3–12 сентября 2011 г.* Москва: ИА РАН, 239–265.

Родинкова, В. Е. (2012). Новая находка византийского серебряного сосуда с клеймом в Восточной Европе. *Российская археология*, 4, 151–158.

Родинкова, В. Е., Сапрыкина, И. А. (2015). Раннесредневековые клады Суджанщины: новые находки и исследования. В Кудинов, В. А. (председатель). *Суджа и суджане в отечественной и зарубежной истории и культуре: сборник статей и материалов.* Курск, 39–49.

Родинкова, В. Е., Сапрыкина, И. А., Сычева, С. А. (2018). Клад из Суджи-Замостья и проблема социокультурной интерпретации днепровских раннесредневековых кладов I группы. *Российская археология*, 1, 130–147.

Родинкова, В. Е., Седин, А. А. (2004). Браслеты Никодимовского городища. В Макаров, Н. А., Чернецов, А. В., Лопатин, Н. В. (ред.). *Восточная Европа в Средневековье: К 80-летию Валентина Васильевича Седова.* Москва: Наука, 234–246.

Рябцева, С. (2005). Пальчатые фибулы Молдовы в контексте древностей сопредельных территорий. *Revista Arheologică, serie nouă, I/2*, 360–370.

Седзін, А. А. (1994). Пальчатая фібула з Нікадзімава. В Седзін, А. А. (адк. ред.). *Археологія і старожитна історія Магіл'юшчини і суміжних територій. Матеріяли конференції 22 красавіка 1993 г.* Магіл'ю, 128–132.

Супруненко, О. Б., Володарець-Урбанович, Я. В., Пуголовок, Ю. О. (2016). Комплекс кола «Мартинівки» з Полтави (Полтавський скарб 2014 р.). *In Sclavenia terra*, 1, 91–131.

Сымонович, Э. А. (1974). Поселение Воробьевка 2 в Курской области. *Краткие сообщения Института археологии*, 140, 76–83.

Телегин, Д. Я. (1962). Из работ Днепродзержинской экспедиции 1960 г. *Краткие сообщения Института археологии АН УРСР*, 12, 13–17.

Тереножкин, А. И., Ильинская, В. А. (1966). *Разведка в Днепровском Левобережье по течению рек Псла и Сейма в 1966 г.* Науковий архів Інституту археології Національної академії наук України. Київ.

Тихомиров, Н. А. (1990). Княжинский и Лебяжинский могильники. В Терпиловский, Р. В. (ред.). *Материалы и исследования по археологии Днепровского Левобережья.* Курск, 134–161.

Федоровський, А. С. (б. р.). *Фото-відбитки: археологічні матеріали VI–VII ст. ст. н. е.* Науковий архів Інституту археології Національної академії наук України. Київ.

Хавлюк, П. И. (1974). Раннеславянские поселения в бассейне Южного Буга. В Третьяков, П. Н. (ред.). *Раннесредневековые восточнославянские древности.* Ленинград: Наука, 181–215.

Шмидт, Е. А. (1963). Некоторые археологические памятники Смоленщины второй половины I тыс. н. э. *Материалы и исследования по археологии СССР*, 108, 51–67.

Шмидт, Е. А. (2003). *Верхнее Поднепровье и Подвинье в III–VII вв. Тушемлинская культура.* Смоленск.

Щеглова, О. А. (1990). О двух группах «древностей антов» в Среднем Поднепровье. В Терпиловский, Р. В. (ред.). *Материалы и исследования по археологии Днепровского Левобережья.* Курск, 162–204.

Щеглова, О. А. (1999). Женский убор из кладов «древностей антов»: готское влияние или готское наследие? *Stratum plus*, 5, 287–312.

Щеглова, О. А. (2009). Волны распространения вещей из Подунавья на Северо-Восток в VI–VIII вв. как отражение миграции или культурных влияний. *Труды Государственного Эрмитажа*, 49, 39–65.

Щербань, А. Л. (2000). Знахідки старожитностей I тис. н.е. на поселенні поблизу Диканьки. *Археологічний літопис Лівобережної України*, 1–2, 82–83.

Chantre, E. (1887). *Recherches anthropologiques dans Caucase. III.* Paris; Lion.

Kühn, H. (1940). *Die germanischen Bügelfibeln der Völkerwanderungszeit in der Rheinprovinz*. Bonn; Röhrscheid.

Profantová, N. (2013). Náhrdelníky byzantského (?) původu a bronzové kruhové ozdoby ve slovanském prostředí 6.–7. století. K interkulturním vztahům. *Památky archeologické, CIV*, 149–182.

Werner, J. (1950). *Slawische Bugelfibeln des 7. Jahrhunderts*. *Reinece Festschrift*. Mainz.

REFERENCES

Aybabin, A. I., & Khayredinova, E. A. (2008). *Mogilnik u sela Luchistoye. Raskopki 1977, 1982–1984 godov*. 1. Simferopol; Kerch: ADEF-Ukrauna. (in Russian).

Aybabin, A. I., & Khayredinova, E. A. (2014). *Mogilnik u sela Luchistoye. Raskopki 1984, 1986, 1991, 1993–1995 godov*. 2. Kiyev: TOV «Mayster Knig». (in Russian).

Aulikh, V. V. (1972). *Zymnivske horodyshche – slov'ianska pam'iatka VI–VI st. n. e. v Zakhidnii Volyni*. Kyiv: Naukova dumka. (in Ukrainian).

Akhmedov, I. R. (2016). Vizantiiskie i slavianskie nakhodki v riazano-okskikh drevnostiakh. V Nikitin, A. O. (otv. red.). *Drevnosti Poochia. Sbornik nauchnykh rabot k 60-letiiu V. V. Sudakova*. Riazan: RIKO, 64–87. (in Russian).

Akhmedov, I. R., & Gavrilov, A. P. (2017). «Slavianskie» fibuly v drevnostiakh razianskikh finnov: starye i novye nakhodki. V Platonova, N. I. (otv. red.). *Élite ou Égalite... Severnaia Rus i kulturnye transformatsii v Evrope v VII–XII vv*. Sankt-Peterburg: Izdatelskii dom «Branko», 71–89. (in Russian).

Akhmedov, I. R., & Oblomskii, A. M. (1996). Konskaia sbruiia. V *Gavritukhin, I. O., Oblomskii, A. M. Gaponovskii klad i ego kulturno-istoricheskii kontekst*. Rannelslavianskii mir, 3. Moskva: IA RAN, 16. (in Russian).

Berezutskiy, V. D., Zolotarev, P. M., & Kutsev, E. A. (2017). The Ostrogozhsk hoard (the last third – the end of the 7th century AD). *Russian archaeology, 1*, 131–140. (in Russian).

Bilynska, L., & Volodarets-Urbanovych, Ya. (2020). Rannosednovichni skarby Sumshchyny: novi nakhodzhennia ta prohrama doslidzhennia. V Terentiev, V. S. (Ed.). *Kraieznavchyi zbirnyk: statti y povidomlennia*. Sumy: Universytetska knyha, 8–17. (in Ukrainian).

Bilynska, L. I., & Volodarets-Urbanovich, Ya. V. (2022). Early Medieval hoard from Sumy region: new arrivals and research prospects. *Archaeology and Early History of Ukraine, 2(42)*, 121–133. (in Ukrainian).

Bilynska, L. I., Volodarets-Urbanovich, Ya. V., Panikarskyi, A. V., & Gorbanenko, S. A. (2022). The Second Parkhomivka hoard of the early Middle age: preliminary results of the research. *Archaeology and Early History of Ukraine, 3(44)*, 263–281. (in Ukrainian).

Bodyanskiy, A. V. (1960). Arkheologicheskiye nakhodki v Dneprovskom Nadporozhye. *Sovetskaya arkheologiya, 1*, 274–277. (in Russian).

Volodarets-Urbanovich, Ya. V., & Buinov, Yu. V. (2017). Casting Moulds from Tsirkuny 13 Settlement. *Stratum plus, 5*, 57–86. (in Russian).

Volodarets-Urbanowich, Ya. V. (2014). Bronze tubular beads of Early Medieval Slavic antiquities. *Archaeology and Early History of Ukraine, 2(13)*, 35–49. (in Ukrainian).

Volodarets-Urbanovych, Ya. V., & Sydorenko, O. V. (2021). Slavic jewelry of the early Middle ages found from Sula basin in Poltava region: new finds. *Archaeology and Early History of Ukraine, 1(38)*, 362–382. (in Ukrainian).

Volodarets-Urbanovych, Ya. V., & Sydorenko, O. V. (2022). Bronze and lead-in jewellery from Khyttsi hoard of early Medieval time. *In Sclavenia terra, 4*, Drukuietsia. (in Ukrainian).

Gavritukhin, I. O. (1996a). Fibuly. V *Gavritukhin, I. O., & Oblomskiy, A. M. Gaponovskiy klad i ego kulturno-istoricheskii kontekst*. Rannelslavianskii mir, 3. Moskva: IA RAN, 36–40. (in Russian).

Gavritukhin, I. O. (1996b). Datirovka nachalnykh faz kultury Luki Raykovetskoy. V *Gavritukhin, I. O., Oblomskiy, A. M. Gaponovskiy klad i ego kulturno-istoricheskii kontekst*. Rannelslavianskii mir, 3. Moskva: IA RAN, 136–139. (in Russian).

Gavritukhin, I. O. (1997). Malenkiye trapetsevidnyye podveski s poloskoy iz pressovannykh toчек po nizhnemu krayu. *Gistarychna-arkhealagichny zbornik, 12*, 43–58. (in Russian).

- Gavritukhin, I. O. (2005). Kompleksy prazhskoy kultury s datiruyushchimi veshchami. In Kaczanowski, P., Parczewski, M. (Eds.). *Archeologia o początkach Słowian*. Kraków, 401–461. (in Russian).
- Gavritukhin, I. O., & Oblomskiy, A. M. (1996). Dneprovskoye Levoberezhye na zare srednevekovia: dinamika istoriko-kulturnykh protsessov i klady. V *Gavritukhin, I. O., Oblomskiy, A. M. Gaponovskiy klad i ego kulturno-istoricheskiy kontekst*. Ranneslavyanskiy mir, 3. Moskva: IA RAN. 140–148. (in Russian).
- Gavritukhin, I. O., & Sedin, A. A. (2014). Fibulae from fortified settlement Nikodimovo. *Brief communications of the Institute of archaeology*, 118–128. (in Russian).
- Gavritukhin, I. O., & Shcheglova, O. A. (1996). Gruppy dneprovskikh rannesrednevekovykh kladov. V *Gavritukhin, I. O., Oblomskiy, A. M. Gaponovskiy klad i ego kulturno-istoricheskiy kontekst*. Ranneslavyanskiy mir, 3. Moskva: IA RAN, 53–57. (in Russian).
- Hanoshenko, V. V., & Volodarets-Urbanovich, Ya. V. (2019). Treasure of Martynivka type from the village of Pravi Solontsi in Kherson region. *Archaeology and Early History of Ukraine*, 3(32), 126–150. (in Ukrainian).
- Goryunov, E. A. (1981). *Ranniye etapy istorii slavyan Dneprovskogo Levoberezhia*. Leningrad: Nauka. (in Russian).
- Goriunova, V. M. (2004). Mogilnik VI–VII vv. u s. Kartamyshevo Oboianskogo raiona Kurskoi oblasti. V Goriunova, V. M., Shcheglova, O. A. (Ed.). *Kulturnye transformatsii i vzaimovliianiia v Dneprovskom regione na iskhode rimskogo vremeni i v rannem Srednevekovie*. Sankt-Peterburg: Peterburgskoe vostokovedenie, 18–42. (in Russian).
- Jelínková, D. (2018). On the issue of some female adornments from a cremation cemetery of the Prague-type pottery culture in Přítluky. V Sinika, V. S., Rabinovici, R. A. (Ed.). *Antiquities. Studies. Issues. Essays in honour of Nicolai Telnov on the occasion of his 70th birthday*. Kishinev; Tiraspol, 389–407. (in Russian).
- Zaretsky, I. A. (1888). Zametka o drevnostyakh Kharkovskoy gubernii Bogodukhovskogo uyezda slobody Likhachevki. *Kharkovskiy sbornik za 1888 god*, 2, 229–246. (in Russian).
- Ilinskaya, V. A. (1967). Razvedka v Dneprovskom Levoberezhye. *Arkheologicheskiye issledovaniya na Ukraine v 1965–1966 gg.*, I, 196–200. (in Russian).
- Ilinskaya, V. A. (1968). Novyye dannyye o pamyatnikakh serediny I tysyacheletiya n. e. v Dneprovskoy levoberezhnoy lesostepi. V Krupnov, E. I. (Ed.). *Slavyane i Rus. K shestidesyatiletiiyu akademika Borisa Aleksandrovicha Rybakova*. Moskva: Nauka, 55–61. (in Russian).
- Kazansky, M. M. (2014). Archaeological situation in the Middle Dniepr region in the VII c. V Oblomskii, A. M. (Ed.). *Problemy vzaimodeistviia naseleniia Vostochnoi Evropy v epokhu Velikogo pereseleniia narodov*. Ranneslavyanskiy mir, 15. Moskva, 138–177. (in Russian).
- Kazansky, M. M. (2020). On settlement of the Slavs in the forest zone of Eastern Europe: items of early mediaeval decoration of the Danubian origin (6th – 9th century). *Archaeological news*, 28, 258–271. (in Russian).
- Kalitinskiy, A. (1928). K voprosu o nkotorykh formakh dvuplastinchatykh fibul iz Rossii. *Sbornik statey po arkheologii i vizantinovdnyu. izdavayemyy seminarim imeni N. P. Kondatova*. Praga, 277–308. (in Russian).
- Korzukhina, G. F. (1978). *Predmety ubora s vyyemchatymi emalyami V – pervoy poloviny VI v. n. e. v Srednem Podneprovye*. Svod arkheologicheskikh istochnikov, E1–43. Moskva: Nauka. (in Russian).
- Korzukhina, G. F. (1996). Klady i sluchaynyye nakhodki veshchey kruga «drevnostey antov» v Srednem Podneprovye. Katalog pamyatnikov. *Materialy po arkheologii, istorii i etnografii Tavrii*, V, 352–435, 586–705. (in Russian).
- Curta, F. (2011). A woman from Dancing, or bow fibulae of Werner's class II C). *Tyragetia. Archeologie Istorie Antică*, V(XXI), 1, 153–192. (in Russian).
- Levchenko, D. I. (1999). Nekotoryye nakhodki VI–VII vv. s territorii Poltavshchiny. *Poltavskiy arkheolohichnyi zbirnyk za 1999 r.*, 163–169. (in Russian).
- Levchenko, D. I. (2001). Znakhidky VI–VII st. z okolyts Hradyzka v zibranni Poltavskoho kraieznavchoho muzeiu. *Arkheolohichnyi litopys Livoberezhnoi Ukrainy*, 1, 26–28. (in Ukrainian).
- Lipking, Yu. A. (1974). Mogilniki tretyey chetverti I tys. n. e. v Kurskom Posemye. V Tretiakov, P. N. (Ed.). *Rannesrednevekovyye vostochnoslavyanskiye drevnosti*. Leningrad: Nauka, 136–152. (in Russian).

- Milovanova, N. A., & Sukhobokov, O. V. (1988). *Otchet o razvedyvatelnykh rabotakh v severnykh i severo-zapadnykh raionakh Sumskoi oblasti v 1988 g. (v sviazi s podgotovkoi k napisaniiu oblastnogo toma Svoda pamiatnikov istorii i kultury narodov SSSR: po USSR)*. V Sukhobokov, O. V., Iurenko, S. P., Belinskaia, L. I., Milovanova, N. A. *Otchet ob arkheologicheskikh issledovaniakh 1988 g.* Naukovyi arkhiv Instytutu arkheologii Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy. Kyiv. (in Russian).
- Oblomskii, A. M. (2016). Kolochinskaia kultura. V Oblomskii, A. M., Islanova, I. V. (Ed.). *Rannesrednevekove drevnosti lesnoi zony Vostochnoi Evropy (V–VII vv.)*. Ranneslavianskii mir, 17. Moskva: IA RAN, 10–113. (in Russian).
- Oblomskii, A. M., Priimak, V. V., & Terpilovskii, R. V. (1999). Issledovaniia ranneslavianskogo kurgana u s. Bezdrík. *Arkheolohichnyi litopys Livoberezhnoi Ukrainy*, 2, 36–37. (in Russian).
- Oblomskii, A., Priimak, V., & Terpilovskii, R. (2011). Issledovaniia kolochinskoi kurgannoi grupy Bezdrík v 2000 g. *Historyčna-archiealahičny zbornik*, 26, 15–29. (in Russian).
- Oblomsky, A. M., & Rodinkova, V. Ye. (2014). The ethno-cultural watershed in the Dnieper valley in VII c. AD. Sequence of events. *Brief communications of the Institute of archaeology*, 235, 381–404. (in Russian).
- Oblomskii, A. M., Smirnov, A. S., & Sorokin, A. N. (1987). Materialy I tysiacheletia n. e. na poselenii Shosseinoe (Belgorodskaia obl.). *Sovetskaia arkheologija*, 4, 174–186. (in Russian).
- Oblomskii, A. M., Terpilovskii, R. V., & Priimak, V. V. (1991). *Otchet o rabotakh Levoberezhnoi ranneslavianskoi ekspeditsii v 1991 g.* Naukovyi arkhiv Instytutu arkheologii Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy. Kyiv. (in Russian).
- Pavlenko, L. V. (2008). Kolektsii materialiv arkheolohichnykh rozvidok. V Horbanenko, S. A., Son, N. O. (Ed.). *Kolektsii Naukovykh fondiv Instytutu arkheologii NAN Ukrainy. Katalog*. Kyiv: Akadempriodyka, 287–340. (in Ukrainian).
- Pobol, L. D. (1974). Drevnosti serediny i tretei chetverti I tys. n. e. v Belorussom Podneprove. V Tretiakov, P. N. (Ed.). *Rannesrednevekove vostochnoslavianskie drevnosti*. Leningrad: Nauka, 159–180. (in Russian).
- Pobol, L. D. (1979). *Drevnosti Belorussii v muzeiakh Polshi*. Minsk: Nauka i tekhnika. (in Russian).
- Prykhodniuk, O. M. (1975). *Slov'iany na Podilli (VI–VII st. n. e.)*. Kyiv: Naukova dumka. (in Ukrainian).
- Prikhodniuk, O. M. (1990). Istoriohrafia. V Baran, V. D. (Ed.). *Slaviane Iugo-Vostochnoi Evropy v predgosudarstvennyi period*. Kiev: Naukova dumka, 202–208. (in Russian).
- Prikhodniuk, O. M. (1998). *Penkovskaia kultura: kulturno-khronologicheskii aspekt issledovaniia*. Voronezh: Izdatelstvo Voronezhskogo gosudarstvennogo universiteta. (in Russian).
- Prykhodniuk, O. M. (2005). *Pastyrské horodyshche*. Kyiv; Chernivtsi: Zelena Bukovyna. (in Ukrainian).
- Prikhodniuk, O. M., Padin, V. A., & Tikhonov, N. G. (1996). Trubchevskii klad antskogo vremeni. V Prikhodniuk, O. M. (Ed.). *Materialy I tys. n. e. po arkheologii i istorii Ukrainy i Vengrii*. Kiev, 79–102. (in Russian).
- Prikhodniuk, O. M., Shovkopliash, A. M., Olgovskaia, S. IA., & Struina, T. A. (1991). Martynovskii klad. *Materialy po arkheologii, istorii i etnografii Tavriki, II*, 72–92. (in Russian).
- Rafalovich, I. A. (1972). *Slaviane VI–IX vekov v Moldavii*. Kishinev. (in Russian).
- Rodinkova, V. E. (2003). *Kulturnye sviazi naseleniia Srednego Podneprovia v VII v. (po materialam zhenskogo ubora)*. Dissertatsiia k. i. n. Institut arkheologii RAN. (in Russian).
- Rodinkova, V. E. (2010). Kurilovskii klad rannesrednevekovogo vremeni. *Russian archaeology*, 4, 78–87. (in Russian).
- Rodinkova, V. E. (2011). Zhenskiy kostyum dneprovskikh plemen v epokhu Velikogo pereseleniia narodov: sovremennoye sostoyaniye issledovaniy. V Rodinkova, V. E. (Ed.). *Novyye issledovaniya po arkheologii stran SNG i Baltii. Materialy Shkoly molodykh arkheologov. Kirillov, 3–12 sentyabrya 201 g.* Moskva: IA RAN, 239–265. (in Russian).
- Rodinkova, V. E. (2012). Novaya nakhodka vizantiyskogo serebryanogo sosuda s kleymom v Vostochnoy Evrope. *Russian archaeology*, 4, 151–158. (in Russian).

Rodinkova, V. E., & Saprykina, I. A. (2015). Rannesrednekovye klady Sudzhanshchiny: novye nakhodki i issledovaniia. V Kudinov, V. A. (Comp.). *Sudzha i sudzhane v otechestvennoi i zarubezhnoi istorii i kulture: sbornik statei i materialov*. Kursk, 39–49. (in Russian).

Rodinkova, V. E., Saprykina, I. A., & Sycheva, S. A. (2018). Klad iz Sudzhi-Zamostia i problema sotsiokulturnoi interpretatsii dneprovskikh rannesrednekovykh kladov I grupy. *Russian archaeology*, 1, 130–147. (in Russian).

Rodinkova, V. E., & Sedin, A. A. (2004). Braslety Nikodimovskogo gorodishcha. V Makarov, N. A., Chernetsov, A. V., Lopatin, N. V. (Ed.). *Vostochnaia Evropa v Srednevekove: K 80letiiu Valentina Vasilevicha Sedova*. Moskva: Nauka, 234–246. (in Russian).

Riabtseva, S. (2005). Palchatye fibuly Moldovy v kontekste drevnosti sopedelnykh territorii. *Revista Arheologică, serie nouă, I/2*, 360–370. (in Russian).

Siedzin, A. A. (1994). Paľčatyja fibuly z Nikadzimava. V Siedzin, A. A. (Ed.). *Archiealohija i staražytnaja historyja Mahilioŭščyny i sumiežykh tierytorij. Materyjaly kanfieriencyi 22 krasavika 1993 h.* Mahilioŭ, 128–132. (in Belarusian).

Suprunenko, O. B., Volodarets-Urbanovych, Ya. V., & Puholovok, Yu. O. (2016). Complex of «Martynivka» type from Poltava (Poltava hoard 2014). *In Sclavenia terra*, 1, 91–131. (in Ukrainian).

Symonovich, E. A. (1974). Poselenie Vorobevka 2 v Kurskoi oblasti. *Brief communications of the Institute of archaeology*, 140, 76–83.

Telegin, D. IA. (1962). Iz rabot Dneprodzerzhinskoi ekspeditsii 1960 g. *Kratkie soobshcheniia Instituta arkheologii AN URSS*, 12, 13–17.

Terenozhkin, A. I., & Ilinskaia, V. A. (1966). *Razvedka v Dneprovskom Levoberezhje po techeniiu rek Psla i Seima v 1966 g.* Naukovyi arkhiv Instytutu arkheologii Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy. Kyiv. (in Russian).

Tikhomirov, N. A. (1990). Kniashinskii i Lebiashinskii mogilniki. V Terpilovskii, R. V. (Ed.). *Materialy i issledovaniia po arkheologii Dneprovskogo Levoberezhia*. Kursk, 134–161. (in Russian).

Fedorovskiy, A. S. (b. r.). *Foto-vidbytky: arkheologichni materialy VI–VII st. st. n. e.* Naukovyi arkhiv Instytutu arkheologii Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy. Kyiv. (in Ukrainian).

Khavliuk, P. I. (1974). Ranneslavianskie poseleniia v basseine Iuzhnogo Buga. V Tretiakov, P. N. (Ed.). *Rannesrednekovye vostochnoslavianskie drevnosti*. Leningrad: Nauka, 181–215. (in Russian).

Shmidt, E. A. (1963). Nekotorye arkheologicheskie pamiatniki Smolenshchiny vtoroi poloviny I tys. n. e. *Materialy i issledovaniia po arkheologii SSSR*, 108, 51–67. (in Russian).

Shmidt, E. A. (2003). *Verkhnee Podneprove i Podvine v III–VII vv. Tushemlinskaia kultura*. Smolensk. (in Russian).

Shcheglova, O. A. (1990). O dvukh gruppakh «drevnosti antov» v Srednem Podneprove. V Terpilovskii, R. V. (Ed.). *Materialy i issledovaniia po arkheologii Dneprovskogo Levoberezhia*. Kursk, 162–204. (in Russian).

Shcheglova, O. A. (1999). Female Adornment from the Hoards of the «Antiquities of Antes»: Gothic Influence or Gothic Heritage? *Stratum plus*, 5, 287–312. (in Russian).

Shcheglova, O. A. (2009). Volny rasprostraneniia veshchei iz Podunavia na Severo-Vostok v VI–VIII vv. kak otrazhenie migratsii ili kulturnykh vliianii. *Trudy Gosudarstvennogo Ermitazha*, 49, 39–65. (in Russian).

Shcherban, A. L. (2000). Znakhidky starozhytnosti I tys. n. e. na poselenni poblyzu Dykanky. *Arkheologichnyi litopys Livoberezhnoi Ukrainy*, 1–2, 82–83. (in Ukrainian).

Chantre, E. (1887). *Recherches antropologiques dans Caucase*. Paris; Lion. III. (in French).

Kühn, H. (1940). *Die germanischen Bügelfibeln der Völkerwanderungszeit in der Rheinprovinz*. Bonn; Röhrscheid. (in German).

Profantová, N. (2013). Náhrdelníky byzantského (?) původu a bronzové kruhové ozdoby ve slovanském prostředí 6.–7. století. K interkulturním vztahům. *Památky archeologické, CIV*, 149–182. (in Czech).

Werner, J. (1950). *Slawische Bugelfibeln des 7 Jahphinderts. Reinece Festschrift*. Mainz. (in German).

Стаття: надійшла до редакції 15.03.2023
прийнята до друку 21.09.2023

HOARD FROM NYZHNYIA SYROVATKA – FIRST COMPLEX OF THE MARTYNIIVKA CIRCLE

Larysa BILYNSKA¹, Yaroslav VOLODARETS-URBANOVICH²

*¹ State Enterprise «Scientific Research Center «Protective Archeological Service of Ukraine»
of Institute of Archeology of NAS of Ukraine,
Volodymyra Ivasiuka Ave, 12, 04210, Kyiv, Ukraine,
e-mail: larysa.bilynska@gmail.com, oasu_sumy@ukr.net*

*² Institute of Archaeology NAS of Ukraine,
Volodymyra Ivasiuka Ave, 12, 04210, Kyiv, Ukraine,
e-mail: volodarets_urbanovych@iananu.org.ua, volodargrad@ukr.net*

In the paper presents first hoard of the Martynivka circle. It was discovered in the middle of the 19th century near the village of Nyzhnia Syrovatka, Sumy district, Kharkiv province (now Sumy district, Sumy region). The complex included: three radiate-headed fibulae of the Dnieper circle, fragments of three bracelets, two trapezoidal pendants, ten small conical through hole bell, bronze tubular bead and bone pendant. Unfortunately, the fate of most of the jewellery from hoard is unknown, only two fibulas made it to the museums of Western Europe.

Hoard from Nyzhnia Syrovatka was first complex of Martynivka circle or first chronological group by O. Shcheglova. The appearance of hoards is connected with the military-political tribal association of Slavs in the Middle Dnieper and the Dnieper Left Bank. The archaeological equivalent of this formation could be parts of the carriers of the Penkivka and Kolochyn cultures. Jewelry from hoards of Martynivka circle dates from the second half of 6th – the end of 7th century. And «concealment» occurs in the middle – third quarter of 7th century.

The exact location of the find is unknown. But this complex is surrounded by early medieval Slavic monuments, including those with Kolochyn materials (Bezdryk). Hoard from Nyzhnia Syrovatka supplements information about the ethno-cultural situation in the basin of Psel. Recently number of new hoards of Martynivka circle has increased significantly from Sumy region. Some of them got to the museum institutions. This prompted the writing of this article about the first complex of this group, discovered 160 years ago.

Key words: Nyzhnia Syrovatka, hoards of Martynivka circle, Early Middle Ages, Kolochyn culture, jewelry.